

УДК 303.323.2::331.362

УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТУВАННЯМ ОСВІТЬНОГО ПРОСТОРУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Ткач Т.В.

I. Вступ

Освітній простір є багаторівневим соціокультурним об'єктом різних рівнів складності та взаємодії, тому в процесі проектування доцільно виокремити певні рівні освітнього простору, що може бути здійснене на основі специфіки освітніх середовищ, культурно-регіональних особливостей та інших факторів. Проектування освітнього простору потребує залучення певних технологій як його засобів, що об'єднані в одну систему, і способів досягнення мети проектування. Одну із таких технологій проектування освітнього простору ми застосували для рівня вищого навчального закладу (далі – ВНЗ). Умови діяльності ВНЗ визначають частину реальності, у межах якої відбуваються трансляція соціокультурного досвіду та розвиток її суб'єктів. У межах ВНЗ моделюється цілісний систематичний процес, який пов'язаний з освітою й відтворює певні взаємовідносини між учасниками цього процесу. Зважаючи на те, що освітній простір – це динамічне поєднання суб'єктів освітнього процесу і систем їх відносин, у нашому дослідженні ми розглядаємо ВНЗ як автономний освітній простір локального характеру, в якому створено систему впливів і умов формування особистості, а також можливостей (внутрішніх, зовнішніх, динамічних, статичних) для особистісного розвитку. Освітній простір ВНЗ є цілісним об'єктом, складним за структурою, у якому формуються оптимальні координати освітньої діяльності в цільовому, змістовому, процесуальному, ресурсному, результативному аспектах. Окрім цього, він включає різноманітні компоненти, які мають такі психологічні чинники, як соціально-психологічна структура колективу, внутрішня спрямованість ВНЗ, психологічний супровід і забезпечення навчально-виховного процесу, психологічні особливості студентів і професорсько-викладацького складу, специфічний соціально-психологічний мікроклімат тощо.

Проектування освітнього простору ВНЗ передбачає можливість зміни зв'язків у самій структурі ВНЗ і зміни в алгоритмі функціонування. Такий процес вимагає відповідних засобів і технологій проектування освітнього простору ВНЗ як цілісного систематизованого процесу, який пов'язаний з освітою і відтворює певні взаємовідносини між учасниками цього процесу.

Однією з важливих умов ефективного проектування освітнього простору ВНЗ є застосування положень і технологій психологічного проектування. Зазначений вид наукового пе-

редбачення та творення майбутнього визначає успішність реалізації інноваційних змін на різних етапах реформації освітніх структур, моделювання діяльності навчального закладу як складної соціальної організації (В. Казміренко) [2]. Ефективність і психологічна зумовленість соціокультурних змін залежать від урахування реального організаційного простору та способів конструювання механізмів взаємодії між учасниками соціосистеми (Г. Балл, Т. Ткач, В. Третяченко) [1; 4].

II. Постановка завдання

Мета статті – визначити особливості управління проектуванням освітнього простору вищого навчального закладу.

III. Результати

Поняття технології ми асоціюємо з алгоритмізацією певної діяльності, у результаті якої здійснюється конструювання певного процесу відповідно до поставленої мети, а саме алгоритмічна організація проектування освітнього простору. Така організація є активним цілеспрямованим процесом, що характеризується узгодженням цілей і потреб суб'єктів та об'єктів освіти з їхніми можливостями, з реальними умовами і тенденціями розвитку. Психологічна технологізація проектування освітнього простору реалізується різними способами вираження ідей, мовою конкретних цілей, завдань, засобів, шляхів їх досягнення, визначення необхідних ресурсів для практичної реалізації.

У нашій технології як основні блоки проектування ми виділяємо блоки психолого-педагогічних, організаційно-діяльнісних та індивідуально-психологічних компонентів проектування освітнього простору. До блоку психолого-педагогічних компонентів проектування освітнього простору ми включили концептуальні засади побудови об'єкта (прогностичної модельної уяви), цілепокладання – формування цільових установок (мети, змісту, ідей у межах освітніх систем цінностей і потреб), завдання проектування та опис бажаних результатів у цій моделі. Продукт, отриманий на цьому етапі, має універсальний характер і може слугувати методологічною основою для створення аналогічних продуктів різних рівнів проектування освітнього простору. Основу блоку організаційно-діяльнісних компонентів проектування становить визначення стадій проектування (прогнозування, розроблення, комбінування ідей та ухвалення рішень щодо реалізації проекту, який здійснюється завдяки системі запланованих дій, моделюванню, технологічному забезпеченню. Тре-

тій блок складається із індивідуально-психологічних компонентів проектування освітнього простору.

Процес впровадження психолого-педагогічних технологій в управління діяльністю ВНЗ відбувається досить повільно. До психологічних технологій керівництво ВНЗ звертається тільки тоді, коли всі інші засоби підвищення ефективності управління вичерпують себе, тобто стереотип залишкового використання психологічних технологій усувається досить повільно. Причиною цього є, насамперед, недостатня розробленість методів і прийомів використання психологічних технологій (на відміну від педагогічних) в управлінні навчальними закладами та безпосередньо в освітньому процесі. Недостатнє використання психологічних технологій у формуванні освітнього простору ВНЗ пов'язане також з організаційними недоліками. Наразі більшість ВНЗ не має спеціальних психологічних служб забезпечення управління та психологічного супроводу освітнього процесу.

Ще однією важливою причиною повільного впровадження психологічних технологій у ВНЗ є відсутність у їхнього керівництва і професорсько-викладацького корпусу мотивації до професійного підвищення кваліфікації. Зруйнована система підвищення кваліфікації в системі освіти України так і не знайшла компенсаторних механізмів, здатних адекватно відновити її в таких формах, що відповідають вимогам сьогодення, ні в галузі професійної, ні в галузі психологічної спрямованості.

В основу проектування освітнього простору ВНЗ ми покладемо розгортання процесів мислєдіяльності особистості у трьох взаємопов'язаних площинах: базового (установчого) процесу освітнього простору ВНЗ, його інституціалізованих організаційних форм та формування професіогенезу студента як суб'єкта освітньої діяльності, як особистості. Відповідно до цього, технологія психологічного проектування освітнього простору ВНЗ включає три етапи, що відтворені у відповідній моделі технології проектування освітнього простору на рисунку.

Перший етап проектування освітнього простору навчального закладу передбачає базовий установчий процес, коли відповідно до психолого-педагогічного й організаційного забезпечення та суспільних вимог формуються концептуальні й стратегічні засади освітнього простору ВНЗ. З погляду психологічної науки, це означає, що характеристика будь-яких розвивальних систем завжди поєднана з вибором молодих людей та їх родин тих чи інших цінностей, їх проєкцією на всі інші елементи системи, що самі по собі виступають у формі вимог до об'єктів, причому, ці вимоги йдуть не від цілісно орієнтованої людини, а від системи як цілого до її елементів [6, с. 27]. Такі цінності концептуалізуються у процесі формування системно-цілісного уявлення про стан об'єкта й тенденції його розвитку. Вони

сприяють психологічному визначенню проєктного задуму, підтримують високий рівень проєктної активності, публічно його репрезентують – соціалізують. На основі концептуальних засад проектування освітнього простору ВНЗ створюється його прогностична модель (модель психологічного сприяння дотриманню освітнього стандарту, концепції навчальних програм, проєкт навчального плану тощо). Продукт, отриманий на цьому етапі, має універсальний характер і слугує методологічною основою для створення аналогічних продуктів у всіх структурних складових ВНЗ.

Конкретизація цілей проектування освітнього простору ВНЗ передбачає розробку стратегії діяльності ВНЗ, а отже, стратегія визначає рух (зміни) від зовнішніх вимог до внутрішніх, від бачення цілісного проєкту освітнього простору ВНЗ до уявлення про його конкретні складові. У такому процесі проектування ми визначаємо функціональні напрями освітньої практики, які мають цілеспрямовану діяльність, нормативні вимоги, планово-програмний характер тощо.

Специфіка цілепокладання проектування освітнього простору ВНЗ визначається стратегією діяльності ВНЗ та її проектуванням на перспективу. Таким чином, стратегія проектування освітнього простору ВНЗ визначає формування й розвиток змістових, організаційних, технологічних передумов його функціонування.

Унаслідок високої складності ВНЗ як системи та різнопланового процесу його функціонування необхідно зазначити не одну мету, а систему цілей ВНЗ, цілепокладання діяльності – цілісної сукупності елементів, пов'язаних конкретними відносинами. Цілепокладання відіграє у процесі проектування стимуляційну роль – щодо учасників, творчу – щодо предмета проектування, нормативну – щодо діяльності та її результату, орієнтаційну – щодо кінцевого результату.

На другому етапі здійснювалося проектування інституціалізованих організаційних форм діяльності ВНЗ, для чого необхідна відповідна інфраструктура. У процесі проектування освітнього простору здійснюється реалізація інтересів певних груп людей. Студенти потрапляють у ситуацію самостійного визначення (проектування) траєкторії руху в освітньому просторі ВНЗ (освітній маршрут), самостійного створення (проектування) змісту освіти, самостійного проектування навчальних матеріалів, власного освітнього середовища. У процесі такої діяльності у студентів задіяні різноманітні психологічні механізми, такі як мислення, проєктивна уява, різноманітні способи діяльності тощо. Студенти отримують можливість дослідити і випробувати власні бажання, інтереси. Таким чином, вони створюють особистісне, безпечне, екологічне середовище освіти, будують можливі шляхи досягнення цілей та здійснюють вибір оп-

тимальних для себе, планують (проекту-

ють) конкретні кроки для їхньої реалізації.

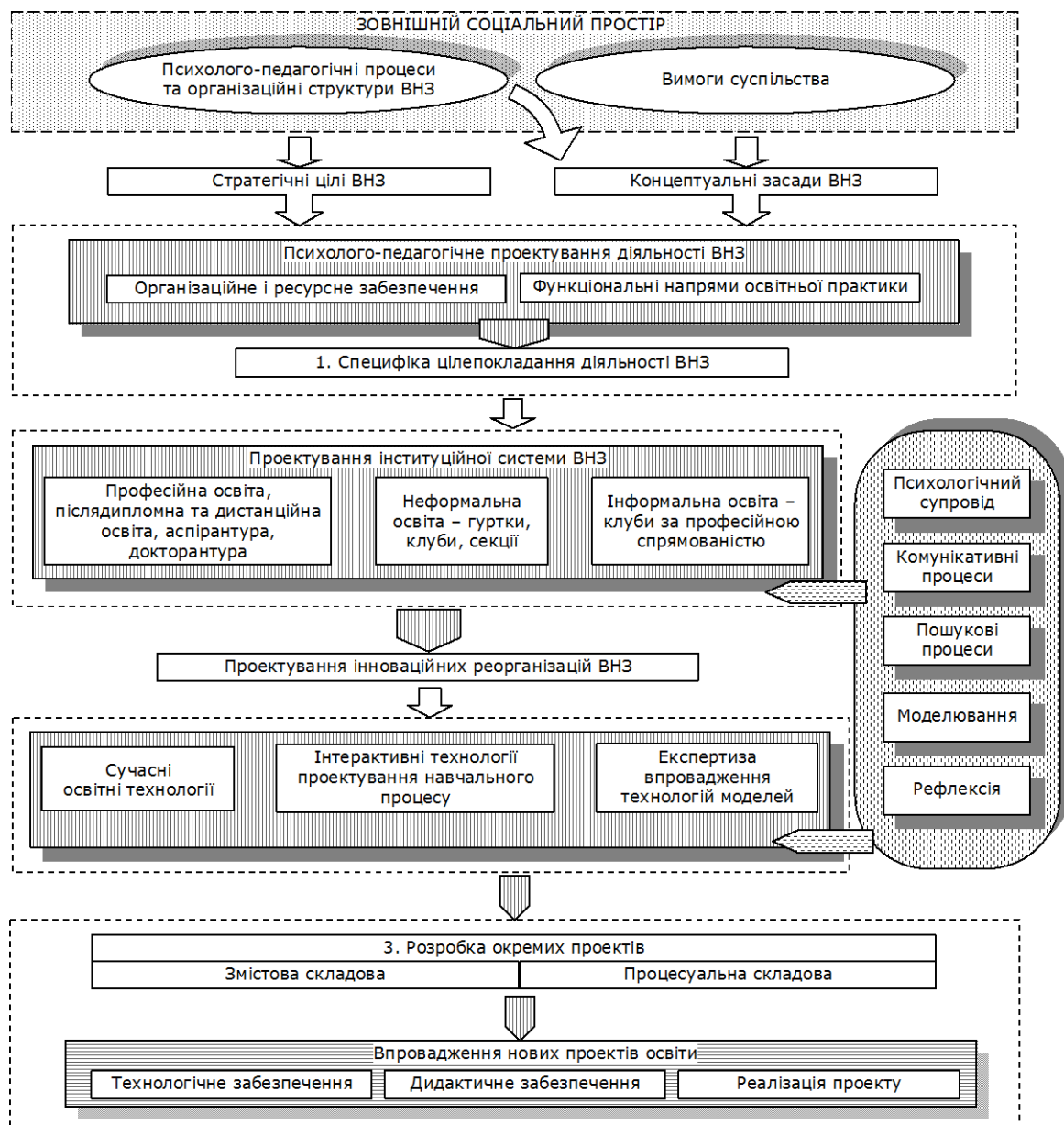

Рис. Основні етапи проектування освітнього простору ВНЗ

Реалізація особистісних інтересів студентів передбачає наявність у структурі ВНЗ таких різноманітних середовищ, які б задовольняли широкі різноманітні інтереси студентів, умотивовували їх до нових видів освітньої діяльності, розширювали їх потреби й давали можливість продуктивної взаємодії всіх суб'єктів як носіїв цих інтересів, потреб, мотивів. Для цього необхідно мати відповідну організаційну структуру ВНЗ. Організаційна форма, в такому разі, виступає як провідний предмет проектування.

До інституціоналізованих організаційних форм освіти у ВНЗ входять формальна освіта – як основна, неформальна та інформальна освіта – як додаткові форми освіти, призначені для більш широкого й неперервного розвитку особистості студента [5]. У наш час зміни соціальної системи значною мірою залежать

від діяльності людей і суспільств, від тих ідеалів, які вони окреслюють, і тих цілей, яких домагаються. Природним є те, що за таких умов неможливо говорити про вічні закони соціальної природи, оскільки дії штучних факторів і умов приводять до періодичних змін організації та форми соціальних систем, породжуючи при цьому нові закони [6, с. 278].

Класична формальна освіта, як би не намагалася відтворювати зміни соціального простору, неспроможна їх адекватно враховувати. Тому в проектуванні освітнього простору ВНЗ необхідно відтворювати певні наслідки суспільних змін за допомогою неформальної освіти. Неформальну та інформальну освіту студентів забезпечують відповідні секції, клуби, студентські об'єднання, рухи, неформальні угруповання студентів цього ВНЗ тощо. Усі вони зазвичай утворюються

на добровільних засадах, можуть мати певні організаційні ознаки: навчальні плани, розклад занять (неформальна освіта), або спонтанно організуються групами, спільнотами з короткостроковими термінами діяльності, колегіальними рішеннями (інформальна освіта), що забезпечують можливість доступу людини до неперервної освіти.

Основними засадами виділення освітнього простору особистості як об'єкта наукового дослідження є переорієнтація освіти із вкладання в людину знань, відпрацювання навичок і вмінь на творення людини як особистості, яка набуває суб'єктних орієнтацій. Через неможливість діяти з позицій суб'єкта у певній формі освітнього простору він має отримати нагоду діяти в умовах іншої форми (не/інформальної освіти), і це сприяє подальшому процесу реалізації освітніх завдань, які особистість формулює для себе. На кожному новому етапі свого життя людина індивідуальна, і ця індивідуальність готова до подальшого саморозвитку. Завдання вищого навчального закладу – підтримувати й стимулювати цей розвиток, відкривати перед особистістю нові перспективи. Для виконання цих завдань в умовах освітнього простору ВНЗ застосовуються такі психологічні технології:

1) ідентифікація молоді, яка обрала певний рівень і форму отримання освіти;

2) неформальна віртуально-тренінгова система навчання, що допомагає студентам індивідуально обирати оптимальний для них режим роботи з навчальним продуктом;

3) система індивідуального психологічного проектування навчального процесу, що реалізовує ідеї диференціації змісту освіти й темпу навчання, значно підвищує самостійність студентів;

4) система психологічної адаптації студентів шляхом атестації з об'єктивною оцінкою знань, що виключає суб'єктивізм в оцінюванні;

5) академічна мобільність студентів не тільки у формальних, а й у неформальних структурах університету, що забезпечена створенням відповідних для цього умов: спілок, асоціацій, центрів, клубів тощо.

Таким чином, фундаментальна ідея проектування освітнього простору ВНЗ полягає у формуванні конфігурації інтересів, потреб, бажань суб'єктів освіти. Будь-яка інформація перетворюється на знання, якщо вона набуває особистісного смислу, а отже, має ціннісний характер. Кожен суб'єкт освіти унікальний як носій власного (суб'єктивного) досвіду. Тому так важливо створити для кожного не ізольоване, а більш різноманітне навчальне середовище, яке дає можливість проявити себе. Отже, освіта у ВНЗ має стати поліструктурною, різноінституціоналізованою.

На третьому етапі відбувалося проектування інноваційних реорганізацій у діяльності вищого навчального закладу. Концеп-

туальний блок проектування освітнього простору ВНЗ практично не змінюється впродовж певного періоду, доки не відбудуться істотні зміни довкілля, або не розпочнеться певна реструктуризація, або не з'явиться новий проект. Це, з одного боку, забезпечує стабільність діяльності ВНЗ, а з іншого – з'являється певна інерційність цього процесу. Тому для забезпечення конкурентоспроможності ВНЗ у процес проектування його освітнього простору мають бути включені інноваційні стратегії: оновлення сучасних освітніх технологій, упровадження інтерактивних технологій навчання, експертиза навчально-виховного процесу. Експертиза не тільки передбачає аналіз здійсненого, – це рефлексивний напрям проектування освітнього простору, за допомогою якого можлива оцінка ситуації.

У результаті проектування діяльності ВНЗ на основі викладених підходів, ідей та форм проектується освітній простір ВНЗ, який забезпечує не тільки навчання студента, трансляцію знань, умінь, навичок, а й початкові етапи професіогенезу особистості. В. Семиченко визначає професіограму як узагальнений опис змісту і структури діяльності, "відірваний" від конкретних умов реалізації цієї діяльності [3]. На думку автора, у найбільш узагальненому вигляді професіограма включає опис професійних функцій, що виконуються спеціалістом відповідного профілю, на основі яких складається кінцевий перелік організаційних, психологічних, фізіологічних, фізичних вимог до виконавця. Таким чином, професіограма конкретизує найважливіший, обов'язковий склад професійної діяльності, визначає базові властивості.

На відміну від традиційного підходу до проектування освітнього простору ВНЗ, у якому основною є професійна освіта з певною сукупністю професійних знань, умінь, навичок, що у майбутній професійній діяльності сприяють виробничому просуванню, професіогенез студента передбачає розвиток динаміки становлення професійних мотивів, професійних інтересів, цілей, рис особистості. Отже, в особистісній сфері студента формується психологічне новоутворення у вигляді індивідуального професіогенезу.

Таким чином, формується освітній простір вищого навчального закладу зі стійкою системою неперервної освіти, спрямованою на реалізацію потенціалу ВНЗ у реальному секторі економіки та сфері послуг України, задоволення сучасних потреб ринку праці; забезпечення кадрових, наукових і технологічних запитів суспільства.

Аналіз сучасних досліджень глобального освітнього простору дає підстави для висновку про наближення досить революційної зміни всієї традиційної ідеї вищої освіти. Визріває реформа, пов'язана з усвідомленням необхідності "освіти довжиною в життя" і "освіти шириною в життя". Вищі навчальні заклади зобов'язані взяти на себе

цю нову місію, а отже, змусити себе до серйозної трансформації та реконфігурації, щоб бути здатними обслуговувати освітні запити не тільки "традиційних" студентів, а й дорослих людей, які в минулому були кваліфікованими фахівцями, але мають потребу перенавчання. Отже, ВНЗ повинні стати інститутами неперервної освіти. Їхнім важливим завданням стає організація можливостей переміщення молодих людей з робочого місця до ВНЗ і навпаки.

Крім розширення сфери навчання наявністю пропозицій додаткових (неформальних) умінь, освітній простір ВНЗ має відігравати важливу роль у сприянні досягнення суспільства у сфері освіти. Адаптація постійні та швидкі зміни вимагають неперервної підготовки й перепідготовки, неперервного навчання й постійної модернізації вмінь, а отже, і відповідних змін у характері професійних кваліфікацій. Вищі навчальні заклади отримують додатковий шанс відіграти більш важливу роль в освіті за допомогою розширення сфери своєї діяльності, а саме розвитком неперервної освіти. Такий напрям функціонування ВНЗ необхідно розгортати в самих закладах, на підприємствах, в організаціях і в цілому в суспільстві, включаючи й місце проживання.

Потреба формування людини майбутнього – це серйозний виклик сучасному освітньому простору. Від того, наскільки людина психологічно зможе визначити та реалізувати нові технології освіти в її дистанційних, неформальних, віртуальних та інших формах, залежить якість формальної освіти. Таку освіту забезпечують освітні заклади, що належать до формального сектора освітнього простору.

IV. Висновки

Таким чином, реалізацію проектування інституційної моделі освітнього простору особистості було здійснено на рівні конкретного ВНЗ. Психологічне проектування інституційної сфери освіти відбувається в напрямі проектування організаційних середовищ і типових організаційних ситуацій за критеріями життєвих інтересів суб'єктів освітнього простору. Такий спосіб забезпечує ефективне соціальне управління освітнім простором.

Ткач Т.В. Управління проектуванням освітнього простору вищого навчального закладу

Анотація. У статті розкрито особливості управління проектуванням освітнього простору вищого навчального закладу.

Ключові слова: управління, проектування, освітній простір, вищий навчальний заклад.

Ткач Т.В. Управление проектированием образовательного пространства высшего учебного заведения

Аннотация. В статье раскрыты особенности управления проектированием образовательного пространства высшего учебного заведения.

Ключевые слова: управления, проектирования, образовательное пространство, высшее учебное заведение.

Tkach T.V. Design management of the higher school educational scope

Психолого-педагогічний компонент проектування освітнього простору на рівні вищого навчального закладу полягав у визначенні специфіки життя студентської молоді в м. Запоріжжя та у виявленні проблем у її житті й діяльності. Організаційно-діяльнісний компонент цього проекту містився у створенні спеціалізованої структури при ВНЗ – "школи молодого менеджера", де за участю професорсько-викладацького складу університету відбувалися різноманітні інтерактивні заходи (круглі столи, тренінги, ділові ігри, семінари) з питань менеджменту, маркетингу, податкового менеджменту, безпеки підприємництва для студентської молоді. Індивідуально-психологічний компонент полягав у формуванні в молоді чіткого уявлення про майбутню професію і напрям професійної діяльності.

Література

1. Балл Г.О. Гуманістичні засади педагогічної діяльності / Г.О. Балл // Педагогіка і психологія : вісник АПН України. – 1994. – № 2. – С. 3–12.
2. Казмиренко В.П. Соціальна психологія організацій / В.П. Казмиренко. – К. : МЗУП, 1993. – 384 с.
3. Семиченко В.А. Системно-структурне моделювання складних об'єктів у психолого-педагогічних дослідженнях / В.А. Семиченко // Післядипломна освіта в Україні. – 2003. – № 3. – С. 26–30.
4. Ткач Т.В. Психологічний аналіз проектування освітнього простору / Т.В. Ткач // Вісник Харківського університету. Серія : Психологія. – 2004. – № 617. – С. 216–221.
5. Ткач Т.В. Розвиток особистості засобами неформальної освіти / Т.В. Ткач // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / [за ред. С.Д. Максименка]. – К. : Логос, 2008. – Вип. 15. – Т. 7. – С. 287–291.
6. Программа разработки проектирования. Концепция системного проектирования / [отв. ред. А.А. Пископель, В.Р. Рокирянский, Л.П. Щедровицкий]. – М. : Наследие ММК, 2007. – 400 с.

Annotation. *The features of management planning of educational space of higher educational establishment are exposed in the article.*

Key words: *management, planning, educational space, higher educational establishment.*